

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2008. – С. 13.

Василий Ухач

**ВОЕННЫЕ ФОРМИРОВАНИЯ УПА (Б-Б)-УНРА В НАЦИОНАЛЬНОМ
ДВИЖЕНИИ СОПРОТИВЛЕНИЯ ПЕРИОДА ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ:
СОВРЕМЕННЫЙ ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ДИСКУРС
(ИЗБРАННЫЕ АСПЕКТЫ)**

В статье исследуется создание, организационная и военная деятельность УПА(Б-Б)-УНРА; специфика отношений с другими субъектами национального движения Сопротивления и конфликтное поле их взаимоотношений. Сделано попытку оценки этих военных формирований; указано на недостаточно изученные вопросы и сделано очертание перспективных направлений исследования заявленной научной темы.

Ключевые слова: Т. Бульба-Боровец, современная историография, национальное движение Сопротивления, «первая» УПА, УНРА.

Vasyl Uhach

**MILITARY FORMING OF UPA (B-B)-UNRA IN THE NATIONAL RESISTANCE
MOVEMENT IN PERIOD OF THE WORLD WAR II: MODERN HISTORIOGRAPHY
RESEARCH (CHOSEN ASPECTS)**

In the article Creation, organizational and military activity of UPA (B-B)-UNRA, specific of relationships with other subjects of national Resistance movement and conflict background of their mutual relations has been investigated. The attempt of estimation of these military forming is carried out. It is indicated on not enough studied questions and perspective directions of research of the declared scientific theme are outlined.

Key words: T. Bulba-Borovets, modern historiography, national Resistance movement, «first» UPA, UNRA.

УДК 94(477.8)

Лариса Капітан

**РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ЗАКАРПАТТЯ:
ПРОПАГАНДИСТСЬКО-ПОПУЛЯРИЗАТОРСЬКИЙ ЕТАП**

У статті виокремлено три умовні етапи історіографії Закарпаття і проаналізовано формування першого, який склався на засадах марксистсько-ленінської методологічної парадигми.

Ключові слова: Закарпаття, українці, возз'єднання, історіографія, марксизм-ленізм.

У сучасній Україні помітно виросли роль і значення регіональних спільнот, їх традицій, звичаїв, самобутності. Своєрідним у цьому плані регіоном є Закарпаття, яке вважається типовим прикордонням або перехідною територією, де упродовж багатьох століть зустрічалися, взаємодіяли або вступали у гострий конфлікт різні політичні, соціальні та етнокультурні сили. Майже 1000 років край належав до Угорщини (до 1918 р.), а його населення зазнавало потужного угоризаційного тиску; згодом за наслідками міжнародних угод, після завершення Першої світової війни, увійшов до Чехо-Словаччини, нетривалий час 1938–1939 рр. мав автономний статус у складі цієї держави й навіть був «українським П'ємонтом» – незалежною Карпатською Україною, яку невдовзі захопила хортистська Угорщина. З 1945 р., згідно з міждержавною угодою між СРСР та Чехословацькою Республікою, увійшов до складу УРСР/СРСР.

У Закарпатті, очевидно, з огляду на пізніше включення регіону до складу УРСР/СРСР, процеси національно-державного розмежування, а згодом модернізації та урбанізації (у формі радянської) відбувалися за сприятливіших й ліберальніших умов. Тому на теренах краю за радянської доби зберігалися до певної міри моделі міжетнічних взаємин, багаті регіональні традиції та позитивний соціодемографічний баланс.

Історична специфіка Закарпаття дається взяти й у сучасній Українській державі. Згідно з новітніми напрацюваннями щодо окреслення культурно-цивілізаційного розмежування у Європі між західною, латинською цивілізацією й цивілізацією східною, православною, територія Закарпаття так само, як і терени Східної Галичини, зараховується до західної частини цього міжцивілізаційного двоподілу.

Перебіг національного самоусвідомлення й самоідентифікації закарпатських русинів-українців почали привертати увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників ще у 1920-х рр., але системно новітня історія Закарпаття стала досліджуватися з його приєднанням до УРСР/СРСР. Нами окреслено наступні етапи історіографії історії Закарпаття. Перший, пропагандистсько-популяризаторський етап радянської історіографії можна окреслити межами середини 1940-х – середини 1950-х рр.; другий етап – друга половина 1950-х – кінець 1980-х рр., у рамках якого вивчення радянської біографії краю здійснювалося на формальних наукових засадах у контексті марксистсько-ленінської парадигми. Пострадянський період, 1990-ті – 2010-ті рр., третій етап історіографії історії Закарпаття, характерний появою досліджень соціально-політичного, духовно-культурного життя національних меншин краю, міжетнічних стосунків й дискусіями довкола русинської проблематики, якій приділяється гіпертрофована увага.

Вітчизняні й закордонні учені провели значну роботу щодо дослідження етнополітичних й етнокультурних процесів в історії Закарпаття. Однак багатоаспектність й недостатня розробленість регіонально-історичних проблем в українській історіографії в цілому та відсутність вичерпної характеристики тенденцій суспільного розвитку і етнокультурних трансформацій у Закарпатті другої половини 1940-х – першої половини 1960-х рр., зокрема, доводять необхідність вивчення досвіду суспільної, в тому числі мовно-культурної, міжконфесійної взаємодії на прикладі цього багатонаціонального краю. Це, по-перше, сприятиме процесу наукового осмислення ключових проблем етнічної історії регіону, одного із найбільш своєрідних у Європі як за етнічно строкатим складом населення (з одночасним домінуванням титульної нації – українців), так і розмаїттям конфесій краю, а, по-друге, допоможе окреслити дискусійні питання, які можуть стати предметом подальших наукових пошуків

Українськими вченими останніми десятиліттями розробляються проблеми історіографії України і невід'ємних її складових, в тому числі й Закарпаття. Вітчизняні науковці О. Бажан і Ю. Данилюк [1], С. Бендас і Д. Бендас [2], П. Бондарчук [3], С. Віднянський і М. Вегеш [4], В. Войналович [5], О. Довганич [6], Л. Капітан [7], О. Малярчук [8] Т. Марусик [9], А. Пушкаш [10], О. Рубльов і Ю. Черченко [11] та багато інших внесли значний вклад в історіографію проблеми.

Мета статті – здійснити вивчення історіографічного масиву етнокультурного розвитку Закарпатської області у контексті історії СРСР/УРСР.

Об'єкт дослідження – становлення концептуальних марксистсько-ленінських засад у радянській історичній науці щодо вивчення краю.

Предмет дослідження – особливості радянська історіографія Закарпаття на пропагандистсько-популяризаторському етапі.

Першою значною працею в українській марксистській історіографії стала надрукована у Харкові 1929 р. монографія «Закарпатська Україна: Соціально-економічний нарис» авторства О. Бадана (1894–1937 рр.), члена керівництва компартії Закарпатської України [12]. У роботі з погляду ранньої української марксистської історіографії («скрипниківщини») висвітлено соціально-економічна ситуація й перебіг національних процесів у краї.

З приїздом в УСРР навесні 1924 р. академік М. Грушевський ініціював підготовку низки порайонних збірників Всеукраїнської Академії Наук, присвячених минулому історичних регіонів України. Восени того ж року отримано згоду державного видавництва України на публікацію й «приступлено до виготовлення перших збірників: київський мав вийти весною 1925 р., восени чернігівський, за ними збірник Полудневого Лівобережжя (Переяславщина – Полтавщина – Слобідщина), Правобічної України, Західної України, Полудневої України і Чорномор'я і т. д. » [13, с. 6]. Масштабний задум реалізовано лише частково: були опубліковані два збірники – «Київ та його околиця в історії та пам'ятках» (1926 р.), «Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали» (1928 р.), підготовлений, але невиданий том «Полуднева Україна». Активно готувався й збірник «Західна Україна», що у ньому мало бути представлене Закарпаття (планувалися статті В. Гаджеґи, І. Панькевича, закарпатського комуністичного діяча І. Мондока). Зміна національної політики Кремля в УСРР перекреслила задум цього та інших збірників. Чимало авторів цього масштабного проекту М. Грушевського стали жертвами репресій [14, с. 252–253].

Окрім української точки зору на події у регіоні, ситуація у Закарпатті привертала увагу й зацікавлених закордонних спостерігачів. Так, перебігу процесу націотворення у Закарпатті значну увагу приділив французький історик і публіцист, автор низки праць, присвячених Україні, Рене Мартель (1893–1976 рр.). У його книзі «La Ruthénie subcarpathique» («Прикарпатська Україна» – примітка автора), 1935 р. [15], йшлося про невпинне зростання українського національного руху у краї: «Молоді люди (маю на увазі тих, хто вчаться у школах), більше не тримаються росіян. Вони «en bloc» («гуртом, масово» – примітка автора) наворачтаються до українства, приєднуючись до цього великого національного руху. Цей факт визнають усі безсторонні свідки. Отже, великоросійський рух навряд чи має майбутнє на Закарпатській Русі [...]. Конструктивний

динамізм [...] чітко проступає у багатьох деталях життя [українського] табору [...]. Цей табір підносить і рухає вперед величезна хвиля національної і народної віри, воля пристрасна й наполеглива водночас, що характеризує український національний рух на (Закарпатській) Русі та в Галичині [...]» [16, с. 467].

Майбутній єпископ Мукачівської єпархії Греко-католицької церкви Закарпаття Іван Мар'їтич (1921–2003 рр.) пригадував початки свого національного усвідомлення: «Особисто моя національна свідомість почала формуватись уже в третьому класі народної школи в рідному селі Велика Чин'ава (тепер Боржавське). Саме в той час до нас прибув новий учитель Микола Медвідь, родом з Рахівщини. Він заснував у селі товариство «Просвіта», а серед молоді, у першу чергу – шкільної, молодіжну організацію «Пласт» [...]. У горожанській школі в Севлюші (Виноградіві) «Пласт» розвивався успішно. Майже всі вчителі були українцями: Ревай, Ворон, Ревасва, Ком'ятій та ін. [...] Чи можна було вважати себе не українцем за таких сприятливих умов?» [16, с. 462].

Українське середовище домінувало і в Хустській гімназії, до якої майбутній владика вступив 1935 р.: «Не дивлячись на мішаний педагогічний колектив Хустської гімназії (чехи, угорці, росіяни-білоемігранти, «тоже русские» з місцевих русинів-українців /П. Лінтур, Олас/, українці – галичани й закарпатці. – Л. К.), її можна вважати українською, бо українська, тобто – руська, мова була не тільки мовою руських підручників, але вважалася рідною в усіх класах, а російська вивчалася тільки з п'ятого класу, як чужа, поряд з німецькою. Учні, в тому числі й русофільської орієнтації, називали уроки руської мови та літератури уроками українськими, і вони дійсно такими були. Руські (підкарпатські) письменники вважалися українськими, як і письменники з Великої України [...]. Учні, які вважали себе українцями, мали переконання, що слова «русин» та «українець», як і «Русь» та «Україна» – синоніми і в історичному, і в мовознавчому аспектах. Підручники з історії були українськими [...]» [16, с.463].

Автохтонний характер цієї стрімкої українізації русинів-українців Закарпаття й насамперед їх молодішої генерації у міжвоєнному часі підкреслює й активна участь представників місцевої інтелігенції в утвердженні української мови не лише у краї, а й у всеукраїнському форматі. Зокрема таким активним поборником ідеї виступав письменник, публіцист, літературний критик, збирач фольклору, громадсько-культурний діяч Закарпаття Василь Гренджа-Донський (1897–1974 рр.). У своїй творчості 20–30-х рр. XX ст. він рішуче перейшов на тогочасну літературну мову й фонетичний правопис. Брав участь в обговоренні проекту «Українського правопису», адресував правописній комісії листа, в якому сповіщав, що «Закарпаття приймає новий фонетичний правопис, вичищений і пересіяний від усяких полонізмів, русизмів, мадяризмів, щоб один народ мав свій єдиний літературний правопис» [17].

Історіографічне опрацювання історії Закарпаття синхронізоване з виходом Червоної армії на територію краю восени 1944 р. й актуалізованою проблемою його майбутньої державної приналежності. Визрівання політичного рішення радянського керівництва супроводжувала низка історико-пропагандистських публікацій. Перший етап радянської історіографії історії Закарпаття можна характеризувати саме, як пропагандистсько-популяризаторський й датувати його другою половиною 1944 р. – початком 1950-х рр., тобто першим радянським п'ятиріччям в історії краю.

8 серпня 1944 р. у «Радянській Україні» надруковано статтю академіка К. Воблого та старшого наукового співробітника Інституту історії України АН УРСР К. Стецюк «Закарпатська Україна» [18]. 22 грудня 1944 р. у тому ж центральному органі ЦК КП(б)У з'явилася публікація директора Інституту історії України АН УРСР професора М. Петровського під назвою «Закарпатська Україна: Історична довідка» [19]. Завершувалася стаття очільника академічної інституції радянської України знаковими рядками: «Майже дев'ятсот років стійко, самовіддано боровся народ Закарпатської України проти ярма угорських загарбників, боровся за свою народність, культуру, мову, за право возз'єднання з іншими українськими землями [...]. Яка ж буде воля закарпатських українців? [...]. Цю волю виголосив Перший з'їзд Народних Комітетів Закарпатської України. І воля ця – возз'єднатись із своєю матір'ю – Радянською Україною, жити в дружній сім'ї Радянського Союзу» [19]. Особливу вагомість цій публікації надавав статус Миколи Неоновича не лише як керівника академічного інституту, а й водночас радника й історика-експерта щойно відновленого Наркомату закордонних справ УРСР [20, с. 323].

У пропагандистську кампанію щодо «возз'єднання» Закарпаття включився й Максим Рильський. 24 грудня 1944 р. у «Радянській Україні» з'явилася його стаття «За торжество справедливості», у якій згадувалися «вікопомні битви» Червоної армії узимку 1944–1945 рр. й визволення нею закарпатських теренів. Знаючи уже про рішення першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з радянською Україною (26 листопада 1944 р.), відомий вітчизняний літератор наголошував, що «воля народу має визначити його долю», яку він сам без вагань вбачав саме у «сім'ї великій, вольній, новій» [21].

Цікаво, що публікації М. Петровського передували не випадковий лист учительки з Ужгорода Марини Коцьки, що у ньому в унісон усім попереднім пропагандистським публікаціям стверджувалося: «Наступив час, коли й ми, жінки Ужгорода, можемо одверто приєднати свій голос до звернення народу Закарпатської України. І жінки кажуть: «Прийміть і нас до своєї великої сім'ї, брати наші – росіяни та українці» [...]» [22]. Наступного року написана інша пропагандистська стаття про Закарпаття «Наша споконвічна земля», авторство якої належало поету-орденоносцю, заступнику голови Ради Народних Комісарів УРСР Миколі Бажану [23].

До потужної пропагандистської кампанії долучилися й літературознавці, у колі зацікавлень яких несподівано опинилася історія літературних зв'язків між Великою Україною та Закарпаттям. Показова у цьому відношенні стаття І. Пільгука (1899–1984 рр.) у журналі «Українська література» 1945 р. під промовистою назвою «Шляхи культурного єднання Закарпаття з Великою Україною» [24]. До такої ж категорії літератури можна зарахувати й доповідь в Ужгороді 9 січня 1946 р. тогочасного секретаря Закарпатського обкому КП(б)У з ідеології Г. Пінчука «Возз'єднання українських земель в єдиній Українській радянській державі і завдання інтелігенції» [25]. П'ятій річниці входження Закарпаття до складу УРСР присвячувалася стаття провідного співробітника Інституту історії України АН УРСР Ф. Шевченка [26]. Він же виступив рецензентом брошури викладача Ужгородського державного університету В. Неточаєва, у якій йшлося про боротьбу за радянську владу на Закарпатті [27].

Передовою на той час (1951 р.) була розвідка ученого секретаря Інституту слов'янознавства АН СРСР (м. Москва) І. Мельникової щодо обставин включення Закарпатської України до Чехословаччини 1919 р. [28]. У 1954 р. у Москві з'явилася праця І. Євсєєва «Народні комітети Закарпатської України – органи державної влади» [29], що не лише приурочувалася до десятиліття радянської Закарпаття, а й мала на меті зайвий раз легітимізувати народні комітети краю, а відтак й підтвердити законність їх рішення про «возз'єднання» Закарпаття з радянською Україною у складі СРСР.

Поява монографії І. Євсєєва започаткувала другий етап радянської історіографії Закарпаття, на якому вивчення історії краю здійснювалося на формальних наукових засадах, але у форматі марксистсько-ленінської парадигми. У центрі уваги дослідників опинилися три головні теми: вплив жовтневої революції на Закарпаття й боротьба за радянську владу у краї; соціальне становище трудящих регіону; створення народних комітетів та їх діяльність щодо приєднання Закарпаття до СРСР/УРСР. Характерно, що закарпатську тематику почали розробляти окремі історики у Києві та Львові, до яких з середини 1950-х рр. активно долучилися й історики з Ужгорода – викладачі й перші випускники історичного факультету Ужгородського державного університету – І. Гранчак, В. Ілько, М. Лелекач, В. Неточаєв, Б. Співак, М. Троян та ін. Безперечним внеском цих праць стало залучення у дослідницьке поле нової фактографії й оригінальних джерел, хоча вибір архівного матеріалу був переважно однобічним, а його інтерпретація відбувалася у рамках офіційної радянської ідеології [30, с. 35–36].

Низка згаданих розвідок спільно з напрацюваннями з історії Галичини, Волині й Буковини стали основою для першої спроби з марксистських позицій висвітлити історію західноукраїнських земель – від найдавніших часів до середини 1960-х рр. Такою синтетичною працею стала колективна монографія 1968 р. «Торжество історичної справедливості: Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі» [31]. Власне, назва праці слугувала стрижневою ідеологічною тезою видання, що їй підпорядковувався як вибір матеріалу, так і його трактування.

У недавньому радянському минулому вітчизняна історія була об'єктом перманентних політико-ідеологічних маніпуляцій, а більшість дослідників, особливо «пожовтневої історії», вимушено виконували соціальне замовлення компартійної верхівки, яке корегувалося «від з'їзду – до з'їзду» КПРС/КПУ. Зрозуміло, що це унеможливлювало об'єктивне висвітлення подій, а офіційна історіографія, здавалося, запозичувала у радянської літератури казенний метод «соціалістичного реалізму», застосування якого в історичній науці спричиняло деформацію висвітлення історичного шляху України, що поділявся на «темне дожовтнєве минуле» й «світле пожовтнєве сьогодення». На прикладі Закарпаття такою рубіжною датою, з якої брало відлік «світле сьогодення», слугував або жовтень 1944 р. (здобуття території краю Червоною армією), або червень 1945 р. – офіційне приєднання Закарпаття до СРСР/УРСР.

Опонувала радянській історіографії історії Закарпаття закордонна немарксистська історіографія, представлена дослідженнями з історії правових аспектів входження краю до складу СРСР/УРСР, перших кроків радянської регіону; репресивної політики влади щодо національних меншин й релігійних спільнот краю; процесів етнополітичного й етнокультурного розвитку тощо (праці В. Маркуся, І. Лисяка-Рудницького, П. Магочія, А. Пекаря та ін.).

Таким чином, системно новітню історію Закарпаття почали досліджувати з його приєднанням до УРСР/СРСР. Однак здійснювалося це винятково у форматі марксистсько-ленінської парадигми. Сукупність наявних у радянській історіографії публікацій не подавала об'єктивної характеристики етнополітичних та етнокультурних процесів у Закарпатті радянських часів. У переважній більшості праць цього періоду глорифікувалася «ленінська національна політика КПРС» пропагувалася «передова» російська культура, успіхи у всіх сферах життя краю, натомість оминалися «гострі кути» – радянська репресивна й антирелігійна політика, хоча фрагментарно висвітлювалися також питання політичного й культурного розвитку українців, угорців, румунів, німців й словаків Закарпаття. З приєднанням Закарпаття до УРСР та СРСР виразною ознакою життя регіону стала перманентна й потужна ідеологізація усіх сфер суспільно-політичного, науково-освітнього, культурно-мистецького життя й навіть побуту краю.

Список використаних джерел:

1. Бажан О. Випробування вірою: Боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950-х – 1980-ті рр. / О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк / – К.: Ін-т історії України НАН України, 2000. – 330 с.
2. Бендас С. М. Священники-мученики, сповідники вірності / С. М. Бендас, Д. С. Бендас. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 412 с.
3. Бондарчук П. М. Релігійність населення України у 40–80-х роках ХХ ст.: соціокультурні впливи, особливості, тенденції змін / П. М. Бондарчук. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 381 с.
4. Віднянський С. В. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939) / С. В. Віднянський, М. М. Вегеш; [НАН України. Ін-т історії України та ін.]. – К. – Ужгород, 1998. – 256 с.
5. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / В. А. Войналович. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с.
6. Довганич О. Так ламалися долі репресованих закарпатців: Сторінками обласного тому «Реабілітовані історією» / О. Довганич; [післямова М. Олашина]. – Ужгород: Гражда, 2008. – 292 с.
7. Капітан Л. Етнокультурний розвиток Закарпаття у контексті радянзації краю, 1944–1964 рр. / Л. Капітан. – К.: Видавництво «Варта», 2013. – 583 с.
8. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с.
9. Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.) / Т. Марусик. – Чернівці: Рута, 2002. – 463 с., 24 л. фото.
10. Пушкеш А. Цивілізація или варварство: Закарпатье 1918–1945 / А. Пушкеш. – М.: Европа, 2006. – 557 с.
11. Рубльов О. С. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20–50-ті роки ХХ ст.) / О. С. Рубльов, Ю. А. Черченко; [НАН України. Інститут історії України; Інститут української археографії; відп. ред. П. С. Сохань]. – К.: Наукова думка, 1994. – 350 с.
12. Бадан О. Закарпатська Україна: Соціально-економічний нарис / О. Бадан; [Український інститут марксизму-ленізму. Кафедра національного питання; за редакцією і передмовою М. Скрипника]. – [Харків]: Державне вид-во України, 1929. – 171 с.
13. Грушевський М. [Переднє слово] / М. Грушевський // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали. – [К.:] ДВУ, 1928. – С. 5–8.
14. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. Рубльов. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 648 с.
15. Martel R. La Ruthénie subcarpathique / R. Martel. – Paris: Paul Hartmann, éditeur, 1935. – 188 p.
16. Лисяк-Рудницький І. Карпатська Україна: народ у пошуках своєї ідентичності: [в 2 т.] / І. Лисяк-Рудницький. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – С. 451–470.
17. Сюсько М. І. Гренджа-Донський Василь Степанович / М. І. Сюсько // Українська мова: Енциклопедія. НАН України. Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 123–124.
18. Воблій К. Закарпатська Україна / К. Воблій, К. Стецюк // Радянська Україна. – 8 серпня 1944. – С. 2.
19. Петровський М. Н. Закарпатська Україна: Історична довідка / М. Н. Петровський // Радянська Україна. – 22 грудня 1944. – С. 3.
20. Юркова О. В. Микола Неонович Петровський / О. В. Юркова // Інститут історії України НАН України. 1936–2006. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 319–324.
21. Рильський М. За торжество справедливості / М. Рильський // Радянська Україна. – 24 грудня 1944. – С. 2.
22. Коцка М. Думи жіночі: Лист з Ужгорода / М. Коцка // Радянська Україна. – 24 грудня 1944. – С. 2.
23. Бажан М. Наша споконвічна земля: [Закарпаття] / М. Бажан // Радянська Україна. – 1945. – 1 липня 1945. – С. 3.
24. Пільгук І. Шляхи культурного єднання Закарпаття з Великою Україною / І. Пільгук // Українська література. – 1945. – № 9. – С. 108–118.
25. Пінчук Г. Возз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській Державі і завдання інтелігенції: Доповідь на нараді активу вчителів Закарпаття 9-го січня 1946 р. в м. Ужгороді / Г. Пінчук. – Ужгород: Вид-во «Закарпатська правда», 1946. – 27 с.
26. Шевченко Ф. П. П'ять років возз'єднання Закарпаття з Українською РСР / Ф. П. Шевченко // Вісник АН УРСР. – 1950. – № 6. – С. 27–40.
27. Шевченко Ф. П. Боротьба за Радянську владу на Закарпатті й Україні: [Рец. на кн.: Неточаєв В.

Боротьба за Радянську владу на Закарпатті. – К.: Держполітвидав УРСР, 1950. – 93 с.] / Ф. П. Шевченко // Закарпатська правда. – 16 лютого 1951. 28. Мельникова И. Н. Как была включена Закарпатская Украина в состав Чехословакии в 1919 г. / И. Н. Мельникова // Ученые записки Института славяноведения АН СССР. – М., 1951. – Т. 3. 29. Евсеев И. Ф. Народные комитеты Закарпатской Украины – органы государственной власти 1944–1945 / И. Ф. Евсеев. – М.: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1954. – 147 с. 30. Закарпаття в етнополітичному вимірі / [М. Панчук (кер. авт. кол.), В. Войналович, О. Калакура, В. Котигоренко, О. Красівський та ін.]. НАН України. Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол.: Ю. Левенець (голова) та ін.; – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 682 с. 31. Торжество історичної справедливості: Закономірність воз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі / [відп. ред. М. Олексюк]. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 1968. – 803 с.

Лариса Капитан

СОВЕТСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ ЗАКАРПАТЬЯ: ПРОПАГАНДИСТСКИЙ-ПОПУЛЯРИЗАТОРСКИЙ ЭТАП

В статье выделены три условных этапа историографии Закарпатья и проанализировано формирование первого, который становился на основе марксистско-ленинской методологической парадигмы.

Ключевые слова: Закарпатье, украинцы, воссоединение, историография, марксизм-ленинизм.

Larysa Kapitan

SOVIET HISTORIOGRAPHY OF ZAKARPATTIA REGION: PROPAGANDA AND PROMOTIONAL STAGE

The article distinguished three conventional stages of the historiography of the Zakarpattia Region and analyzed the formation of the first stage that was based on the Marxism-Leninism methodological paradigm.

Key words: Zakarpattia region, Ukrainians, reunion, historiography, marxism-leninism.

УДК 930(477)«1985–1991»

Юрій Латиш

ПЕРЕБУДОВА ТА ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті всебічно розглянуто висвітлення в українській історіографії доби Перебудови та змагань за відновлення державної незалежності України. Визначено основні концепції, напрямки та парадигми, тематику історіографічних студій. Встановлено, що українські історики досліджують лише окремі аспекти перебудови, пов'язані з українським національним рухом, боротьбою за незалежність.

Ключові слова: історіографія, Україна, перебудова, незалежність, тоталітарна парадигма.

Перебудова, як історичне явище, має ключове значення для історії народів пострадянського простору і всього світу. Вона стала передумовою поразки СРСР в «холодній війні» та його дезінтеграції, зникнення «другого світу» і утвердження ринково-ліберальної економічної моделі. А також – ключовою передумовою відновлення незалежності України.

За 30 років, що минули після початку перебудови, осмислення цієї доби лише розпочинається. Хоча українська історіографія збагатилася чималою кількістю мемуарної, наукової та популярної літератури, присвяченої перебудові та відновленню незалежності, виникла низка концепцій та підходів до вивчення цих процесів, котрі поки що не стали предметом історіографічного дослідження. Окремі аспекти питання, що стосувалися висвітлення українського національного руху, становлення багатопартійності, взаємовідносин вищих партійних і державних керівників УРСР та Союзу РСР, висвітлювалися у публікаціях Ю. Діденка [1], І. Кизименко [2], Ю. Латиша [3] К. Ніколаєць [4], Я. Сека [5], в історіографічних розділах монографій та дисертацій. Короткий комплексний огляд історіографії перебудови зробив О. Бойко [6, с. 7–16].

Метою цієї статті є аналіз доробку української історіографії часів перебудови та унезалежнення України, осмислення панівних історіографічних ідей та тенденцій, визначення ключових і дискусійних питань та підходів до них.